

Adital Ben-Ari, Tali Livni

DRUŽBENA KONSTRUKCIJA MATERINSTVA V ISTOSPOLNIH DRUŽINAH

POGLEDI BIOLOŠKIH IN SOCIALNIH MATER

MATERINSTVO NI DANA STVAR

Dve materi, ki skupaj ustvarita družino, oblikujeta model, ki zahteva razširitev meja in redefinicijo pomena in vsebine tradicionalnega starševstva (Dunne 2000). Nove družbene in tehnološke spremembe od šestdesetih let 20. stoletja omogočajo materinstvo vsaki ženski. Materinstvo morda bolj kot kateri koli posamezni dogodek za ženske pomeni spremembe v njihovem življenju in vlogah (Lutz, Hock 2000). Kot kažejo raziskave pri raznospolnih parih, je prehod v starševstvo pogosto stresno obdobje v poteku družinskega življenja. Zadovoljstvo v zakonu se po rojstvu prvega otroka pogosto zmanjša in vsak od partnerjev je obremenjen glede novih vlog in odgovornosti kot tudi zaradi izgube prejšnjih vlog (Cowan, Cowan 1999, Pistrang *et al.* 2001). Način, na katerega starša skupaj delujeta v svojih starševskih vlogah, so raziskovalci povezali s starševsko prilagojenostjo in ugotovili, da vpliva na izide pri otrocih (Feinberg 2002).

Družbe še vedno delujejo pod vplivom spolne dihotomije z jasno določenimi starševskimi vlogami (Ciano-Boyce, Shelley-Sireci 2002); večina žensk na Zahodu še vedno prevzema glavno odgovornost za delo v gospodinjstvu in pri skrbi za otroke ter plačuje s tem povezano družbeno in ekonomsko ceno (Dunne 2000). Ženske lahko vstopajo v starševstvo s pričakovanjem enakosti in pravičnih odnosov v starševskih vlogah, toda v realnosti se ta pričakovanja le redko izpolnijo (Ruble *et al.* 1988). V istospolnih partnerstvih pa, kot je očitno, drugi dejavniki, ne spol, določajo starševske vloge partnerjev (Ciano-Boyce, Shelley-Sireci 2002).

Kadar ženske staršujejo skupaj, tradicionalne starševske vloge niso več uporabne, umanjkanje tradicionalnih spolnih vlog pa pomeni, da morajo ustvariti svoje lastne starševske vloge. Tak družinski sistem zahteva visoko raven prilagodljivosti in vodi k ustvarjanju bolj enakopravnih pristopov k starševstvu in k skrbi za otroke (Chan *et al.* 1998, Stacey, Biblarz 2001). Materi, ki staršujeta skupaj, morata izumiti ali redifinirati materinstvo na način, ki pomeni razširitev ustaljenih meja tako, da vključuje odgovornosti in aktivnosti, ki se običajno povezujejo z dihotomiziranimi vlogami »matere« in »očeta« (Dunne 2000). Nekatere raziskave kažejo, da ženske v istospolnih partnerstvih doživljajo večjo raven usklajenosti in opravljajo gospodinjstva bolj enakovrno kot v večini raznospolnih partnerstev, kjer je delitev dela razporejena predvsem glede na spol (Patterson 1995, Wilson 2000). Delitev vlog in odgovornosti v istospolnih partnerstvih bolj temelji na osebnih lastnostih, individualnih potrebah in željah vsakega partnerja.

Drugače kot pri raznospolnih parih, kjer le eden od staršev določa in prevzema vlogo matere (Ciano-Boyce, Shelley-Sireci 2002), in drugače kot v istospolnih parih, ki otroke posvojijo, istospolne partnerke, ki se odločijo za otroka s pomočjo oploditve z darovanim semenom, zavzemajo vloge tako »bioloških« kot »nebioloških« mater (Wilson 2000). Na družbeni ravni je socialna mati pogosto videna kot »druga« mati – če je sploh prepoznana kot mati. Istospolni partnerki, ki sta se pred nosečnostjo in porodom čutili bolj podobni kot različni, se zdaj doživljata različno, kar je posledica nosečnosti

in poroda (Muzio 1993). Ko se v istospolnem partnerstvu rodi prvi otrok, postane družbeni status partnerskega odnosa dveh partnerk v državah, kjer istospolna poroka ni mogoča, enak, kot velja za raznospolne družine na stopnji poroke ali pravno vzpostavljenega partnerstva; namreč, ženski postaneta neodvisna in ločena družinska enota (Stiglitz 1990). Ko izberejo materinstvo, življenje lezbičnih žensk postane »razumljivo« za druge in njihovo prizadevanje za starševstvo pogosto navdušeno podprejo družina in prijatelji, tako istospolno kot drugospolno usmerjeni (Dunne 2000). Kljub temu istospolni starši ne uživajo enakih zakonskih pravic, spoštovanja in priznanja kot raznospolni starši (Stacey, Biblarz 2001).

V času izvajanja te študije izraelsko pravo ni priznavalo pravice do posvojitve za socialne matere. V letu 1999 smo lahko v Izraelu spremljali prelomen precedenčni primer v izraelskem pravu na področju starševstva dveh žensk. Družinsko sodišče je odobrilo skrbništvo socialni materi za biološkega otroka njene partnerke. S tem ji je dodelilo nekatere pravice, npr. odločanje o zdravljenju in medicinski oskrbi in vpisovanju otroka v šolo. Vendar temu ni sledilo splošno pravno priznanje statusa socialnih mater (Hadar-Eden 2005). Razmeroma liberalen pristop v izraelskem pravu ne kaže nujno na splošne poglede družbe kot celote. Narobe, dokazi kažejo, da je izraelsko pravo bolj napredno in liberalno od obče javnosti glede istospolnih moških in žensk (Yonai 1998). Če lezbična družinska enota razpade, mora vsaka od partnerk ravnati ne le z izgubo ob razpadu partnerstva, temveč tudi s pomanjkanjem pravne podpore pri razhajanju. Posledica tega je, da morata partnerki kreativno oblikovati podrobnosti ločitve in vlogo, ki jo bo v otrokovem življenju imela socialna mati (Hequembourg, Farrell 1999). Otrok in socialna mati ne moreta na noben način nadaljevati svojega odnosa, če se biološka mati – edini starš v pravnem smislu – odloči proti temu (Brown 2003).

Umanjkanje zakonskega priznanja sili matere v istospolnih družinah v konstruiranje in iskanje potrditve za svoje materinstvo izven

formalnih poti. To jim daje možnost, da definirajo svojo vlogo matere, parterke in družine zunaj pravnih definicij (Wilson 2000). V luči teh ugotovitev je bila pričujoča raziskava oblikovana tako, da bi raziskala konstruirane pomene materinstva v istospolnih družinah, s poudarkom na izkušnjah tako bioloških kot socialnih mater. Analizo sta vodili dve glavni vprašanji – kako so udeleženke raziskave doživljale same sebe kot posameznice in v paru, preden so se odločile za otroka in kako je prehod v materinstvo vplival nanje kot na posameznice in kot na partnerke.

UDELEŽENKE RAZISKAVE

Vzorec te raziskave je sestavljalo osem izraelskih lezbičnih parov, ki so starševali skupaj in imeli enega, dva ali tri otroke, kar je skupaj pomenilo 16 poglobljenih intervjujev. Starost udeleženk je bila med 30 in 44 let, starost njihovih otrok pa med dva meseca in trinajst let. Dve ženski sta imeli med 12 in 20 let izobrazbe, trinajst oseb (81%) pa je imelo stopnje izobrazbe višje od srednješolske.

Vse udeleženke so bile belopolte judovske Izraelke in so se opisale kot sekularne. Vse udeleženke so sebe videle kot starše vseh otrok v družini, bioloških ali nebioloških. V štirih od osmih parov sta obe parterki rodili otroka. Tako sta bili obe partnerki biološki in socialni mami. V ostalih štirih parih je bila ena od partnerk biološka mama, druga pa je imela vlogo socialne mame.¹ To pomeni, da 4 od 16 udeleženk raziskave v času intervjujev niso bile biološke mame. Le ena od udeleženk je jasno izrazila, da ne želi postati biološka mama; ostale tri so povedale, da si želijo postati biološke mame.

POSTOPEK INTERVJUVANJA

Vsaka partnerka je bila intervjuirana posebej, da bi tako raziskali njeno osebno doživljanje izkušnje materinstva. Šestnajst polstrukturiranih

¹ Bm = biološka mama, sm = socialna mama, bsm = biološka in socialna mama.

poglobljenjih intervjujev je bilo posnetih na magnetofonski trak in v celoti transkribiranih. Uporabljen je bil pristop polstrukturiranega intervjuja (Patton 2002), ki je sestavljen iz serije odprtih vprašanj, npr.: »Povejte mi, kako ste postali mati,« »Povejte mi o svojih mislih, občutjih, izkušnjah pred nosečnostjo in po njej,« »Kako bi opisali vlogo socialne mame po rojstvu otroka,« »Kaj pomeni odraščati v lezbični sostarševski družini,« »Ali pomeni vloga socialne mame posebne izzive.« Za analizo je bil uporabljen fenomenološki pristop, s katerim smo opisali in raziskovali življenjske izkušnje in pomene, ki so jih za svoje materinske izkušnje izgradile lezbične matere (Creswell 1998, Polkinghorne 1989). Podatki, ki smo jih pridobili z intervjuji, kažejo, da rojstvo prvega otroka v lezbičnih parih označi prelomno točko v življenjih obeh partnerk, tako biološke in socialne mame, in tudi v partnerskem življenju. Pripovedi udeleženk lahko razumemo skozi fenomenološki dimenziji časa in prostora. Nagibale so se k temu, da so svoje pripovedi v časovni dimenziji kot partnerke in kot posameznice osredinile okoli rojstva prvega otroka. Razlikovale so med dvema kvalitativno različnima obdobjema. V vsakem so lezbične matere izgrajevale svoj življenjski prostor v treh krogih bivanja, osebnem, partnerskem in skupnostnem.

PREDSTARŠEVSKA IZKUŠNJE IN KONSTRUIRANI POMENI

V svojih pripovedih o predstarševski fazi so intervjuvanke izražale svoje skrbi in dvome o tem, ali bi se odločile za oblikovanje alternativnega družinskega modela. Na osebni ravni so bile še posebej obremenjene s tem, kako združiti svoje načrtovano materinstvo in svojo odkrito lezbično spolno usmerjenost. Kot partnerke so udeleženske na dolgo govorile o procesu odločanja, katera bo biološka mati in kakšna bi bila primerna metoda zanositve. Družinski in družbeni pomisleki so bili primarno osredinjeni na pričakovane odzive primarnih družin, sorodnikov, prijateljev, sosedov in sodelavcev na nov družinski model, ki ga sestavljajo dve materi in otrok.

Udeleženske so obsežno govorile o individualnem prostoru vsake partnerke v sostarševstvu in poudarjale, da kljub temu, da so se zavedale potencialnih zapletov, s katerimi bi se lahko srečale v prihodnosti, niso nikoli imele dvomov glede tega, da si želijo postati starši. Zavedale so se dejstva, da bo njihovo starševstvo neizogibno razkrilo njihovo spolno usmerjenost okolici, zlasti pa so menile, da je prvi pogoj za lezbično materinstvo popolna odkritost glede svoje spolne usmerjenosti. Prepričane so bile, da bi materino skrivanje spolne usmerjenosti prisililo otroka, da živi s skrivnostjo, in bi mu sporočalo, da je z njegovo družino nekaj narobe ali da je v njej nekaj prepovedanega.

Partnerke so vložile veliko energije v načrtovano nosečnost in porod. Odkrito so govorile o osebnih zadržkih, ki so bili vsi povezani z njihovimi takratnimi izkušnjami kot lezbijk in njihovimi prihodnjimi izkušnjami kot mater in družin. Življenje v istospolni skupnosti in materinstvo nista bila nikoli predstavljena kot nasprotujoča si pojma, ampak bolj kot dopolnjujoča.

Moja odločitev, da postanem mama, je bila povezana z mojo odločitvijo o tem, da za vedno ostanem s partnerko. V nasprotju z raznospolnimi pari se nisva mogli poročiti, zato je bila, ko sva se odločili, da bova skupaj, naslednji naravna stvar to, da imava skupaj otroka. Vedno sem vedela, da bom mama, zato sem, ko sem našla svoje stalno razmerje, vedela, da bova imeli skupaj otroke. Seveda, imela sem dvome. Je prav, da vzgajaš otroka v alternativnem življenjskem slogu? Veliko težav sem imela pri razkrivanju, da sem lezbijka, zato nisem vedela, kako naj postavim otroka v položaj, v kateri bo razkrit od rojstva naprej. Sčasoma sva se odločili, da je najpomembnejše to, da bova otroku dali ljubezen in varnost, in da ga ali jo bova vzgajali na najboljši možni način. (Dana, bsm.)

Ni bilo vprašanje, materinstvo da ali ne. Vprašanje je bilo, kako materializirati in izpolniti materinstvo. Ker se lezbični pari ne morejo uradno poročiti, je odločitev za starševstvo morda prva osebna odločitev in javno priznanje

specifičnega razmerja kot tudi lezbičnega življenjskega sloga nasploh. Izražanje dvomov glede tega, ali bi se odločile za materinstvo ali ne, ni bilo tako pogosto; le dve udeleženki sta izrazili take dvome.

Materinstvo je nekaj, o čemer sem razmišljala veliko let. Mnogo let nisem vedela, ali bom imela otroke, ker sem se bala, da bodo plačevali veliko ceno za moje odločitve. V zvezi s tem mi je prijateljica rekla, da vsak otrok plačuje ceno za odločitve svojih staršev. Vedela sem, da je to res. In takrat sem si lahko rekla: saj je ok. (Keren, sm.)

Večina udeleženk je sprejela tri odločitve v svojih prednosečniških premislekih. Prvič, vsak otrok mora ravnati s svojo lastno družino in njun otrok bo moral ravnati s tem, da ima dve mami, v dobrem in slabem. Drugič, ljubezen, varnost in stabilnost so najpomembnejši dejavniki, ki vplivajo na dobrobit otroka, in teh ne bo primanjkovalo. Tretjič, njune starševske sposobnosti in osebne spretnosti bodo dovolj močne, da se bosta spopadli s težavami, ki bi se lahko pojavile. Približno polovica udeleženk ni razkrila svoje spolne usmerjenosti, preden so postale matere, vendar se jih je večina zavedala, da bo starševstvo to neizogibno razkrilo zunanjemu svetu. V tem pogledu je bila odločitev para za otroka tudi pomemben korak v procesu razkritja. Skrivanje spolne usmerjenosti po odločitvi za materinstvo kot kaže ni več možna izbira.

Starševstvo te prisli v razkritje. Še posebej v primeru nebiološke mame, ki kar naenkrat postane mama, čeprav ni bila nikoli noseča, in mora zdaj to pojasniti. Ko je nebiološka mama zunaj z otrokom in jo vprašajo, ali je ona otrokova mati, je zelo pomembno, da takoj reče ja. Če ne, je za otroka zelo škodljivo in boleče. (Shira, bm.)

Odkrit istospolni življenjski stil so vse udeleženke opisale kot nepogrešljiv pogoj za materinstvo v istospolni družini. Udeleženke so se strinjale, da le delna odkritost o svoji spolni usmerjenosti, potem ko so postale starši, lahko škoduje otroku, ker mu da občutek, da družina skriva sramotno skrivnost.

Mislim, da morajo lezbične ženske imeti določeno stopnjo sprejemanja svoje lezbične identitete, preden postanejo mame. Morajo se biti sposobne razkriti in ne skrivati svoje lezbične identitete. Strašno problematično je za otroka, če ima mamo, ki ni popolnoma razkrita. Otrok čuti materin sram in ga posledično občuti tudi sam. (Rachel, sm.)

Zato je več število intervjuvank menilo, da mora v dobrobit svojega otroka o svoji spolni usmerjenosti govoriti odkrito, kadar koli na to nanese tema.

Ko se lezbični pari odločijo za starševstvo, se morajo pred nosečnostjo soočiti s specifičnimi zadevami. Ker niso poznale strukturiranega vzorčnega modela, ki bi mu lahko istospolna družina sledila, so nekatere udeleženke menile, da morajo uskladiti svoja pričakovanja glede starševstva in partnerstva s svojimi partnerkami.

Na žalost nam ni preprosto dano. O tem se moramo pogovarjati. Razjasniti moramo, kako vidimo svoje starševstvo. Ga vidimo kot enakopravno materinstvo? Kakšna bo vloga partnerke biološke mame? Bo delovala kot enakopraven partner? Dokler lezbično materinstvo ni formalno priznано, to ni stvar, ki nam je dana, in se moramo o njej pogovarjati. (Debra, sm.)

V nasprotju z večino raznospolnih partnerjev se morajo istospolne partnerke pogajati in razjasniti osnovne reči, na primer, ali sta obe partnerki enakovredni. Kakšna je vloga socialne matere? Poleg tega so lezbični pari postavljeni pred dve glavni odločitvi, ki ju je treba sprejeti: katera bo zanosila in kako. Istospolnim parom so na voljo različne metode, kako imeti otroka; med njimi so pomoč donorja v anonimni semenski banki, posvojitve ali zanositev z znanim očetom. Izbira, ki jima je najbližja, pove, kako partnerki dojemata novo ustvarjeno družino, starševsko vlogo vsake partnerke in pomen moške ali očetovske podobnosti. Pri sedmih od osmih parov sta se partnerki odločili za zanositev s pomočjo oploditve s semenom anonimnega donorja. Ta izbira pokaže, da dve mami in njuni otroci sestavljajo

zadostno, dovršeno in neodvisno družinsko enoto, ki ne zahteva moške osebe. Za tem leži prepričanje, da bi bila vpeljava biološkega očeta umetna, nepotrebna in bi morda namigovala na neke vrste pomanjkljivost v družini. Poleg tega bi lahko vključevanje zunanje osebe celo povzročilo težave v prihodnosti.

Sebe definiramo kot družino – par lezbičnih staršev in najini otroci. Nisva želeli nobene zunanje osebe v najini družini. Ko se odločiš, da boš imela otroka z znanim očetom, ta oseba vstopi v tvojo družino in to je doživljenjska pogodba. To, da imaš s kom otroka, je doživljenjska pogodba. Nama je bilo nepotrebno, da bi se zapletli s to zunanjo osebo. Nisva ga potrebovali. Ker tehnologija omogoča, da sva premagali najino biološko pomanjkljivost, je bilo to za naju idealno. (Yael, bsm.)

Ena od možnih težav izvira iz bodočih nesoglasij med partnerkama in očetom glede vzgoje otroka, vključno z discipliniranjem in izobraževanjem. Partnerki se lahko ne strinjata že med sabo, dodajanje še enega partnerja k družini pa lahko procese odločanja še oteži. Dodatni problem izvira iz dejstva, da imajo biološki očetje vse starševske pravice, medtem ko socialne mame nimajo formalnih starševskih pravic. Nova moška oseba v družini bi utegnila porušiti enakost v odnosih med partnerkama. Zato bi lahko takrat, ko se partnerki odločita, da bosta otroka vzgajali kot enakovredna starša, biološka povezanost med otrokom in očetom ogrozila starševsko vlogo socialne mame in dinamiko v paru. Le dve udeleženci (en par) v našem vzorcu sta pripisovali prisotnosti moškega starša večji pomen. Kljub potencialnim zapletom, ki izhajajo iz prisotnosti biološkega očeta v družini, sta se odločili, da bi lahko odsotnost znanega očeta otroku škodovala.

Zavedali sva se možnih zapletov glede dodatne osebe v najinem življenju. Odločili pa sva se, da bodo otroci imeli znanega očeta. Hoteli sva, da bi najini otroci vedeli, od kod prihajajo. Nisva želeli, da bi se morali ukvarjati z dejstvom, da je anonimni donor daroval seme. Na drugi strani pa sva biološkemu očetu jasno povedali, da smo

mi družina in da mora biti njegova vpletenost v našo družino omejena. (Rachel, sm.)

Ta pristop predstavlja drugačen model, ki ohrani strukturo nuklearne družine, tj., dve mami in njuni otroci, in obenem omogoči, da otroci poznajo očeta in z njim razvijejo odnos, s čimer se zmanjšajo možni dvomi in vprašanja glede njega.

Drugače kot v raznospolnih parih imata v istospolnih parih obe partnerki možnost, da zanosita in rodita otroka. Štiri od šestnajstih udeleženk v času intervjujev niso bile biološke mame. Le ena intervjuanka v našem vzorcu se je odločila, da ne bo postala biološka mama in bo le v vlogi matere otrok svoje partnerke. Ostale tri so izrazile željo, da bi izkusile nosečnost in porod in tudi same postale biološke matere. Vse tri so bile prepričane, da bodo na kakšni točki svojega življenja tudi rodile. Za ženske, ki so živele v paru z žensko, je bilo eno od vprašanj, na katerega je moral odgovoriti vsak par, katera partnerka bo prva rodila otroka. Odgovor na to vprašanje je bil navadno pogojen z osebnimi lastnostmi partnerk. Na primer, običajno je prva rodila starejša partnerka ali pa je prva rodila tista, ki je imela več prostega časa ali zaslužila manj denarja. Različni pogledi in nesloglasja med partnerkama glede takih tem so bili včasih izvir slabih občutkov in grenkobe, ki so okrepili konflikte glede osebnega dobrega počutja nasproti predanosti razmerju.

Ko sem spoznala svojo partnerko, je že imela otroka, in sem si mislila: Jaz bom rodila drugega otroka. Toda za mojo partnerko je bilo zelo pomembno, da še enkrat rodi, in ker je bila starejša od mene, sva vedeli, da mora ona roditi, preden bom rodila jaz. To zame ni bilo lahko – svoje mesto sem morala dati njej in počakati. (Rachel, sm.)

Čeprav je ta konflikt nastal, ker sta obe partnerki sami želeli roditi istočasno, pa v drugih primerih takih konfliktov ni bilo, saj sta se partnerki dogovorili o vrstnem redu načrtovanih nosečnosti. Nekaj udeleženk je govorilo o prednostih enkratne priložnosti, da postaneš mama, ne da bi morala zanositi ali roditi.

Ko sva se odločili, da bova imeli otroka, je bilo obema jasno, da bo rodila moja partnerka, čeprav je ona mlajša. Želela si je otroka. Bila je pripravljena na nosečnost. Tudi jaz sem si želela otroka, vendar takrat nisem bila pripravljena na nosečnost. Nisem bila pripravljena na telesne spremembe, ki spremljajo nosečnost. Tako sem imela priložnost, da opustim nosečnost, a vseeno postanem mama. Obema je bilo očitno, da bom naslednjič jaz biološka mama, a v tistem trenutku še nisem bila pripravljena. (Noa, bsm.)

Zgornji citat odseva ločnico med zrelostjo za materinstvo in željo, iti skozi biološki proces nosečnosti in rojevanja. Kljub temu je Noa poudarila, da bo šla skozi biološki proces naslednjič, ko se bosta odločili imeti otroka. Za skoraj vse pare v tej raziskavi je bilo jasno, da bo, ker je ena partnerka rodila prvega otroka, druga partnerka rodila naslednjega otroka. Izraelske lezbijke morda verjamejo, da materinstvo prinese večinsko priznanje in sprejemanje razširjene družine in skupnosti, glede na osrednjo vlogo, ki jo ima v izraelski družbi družina. Tako se je izraelskim lezbičnim ženskam morda težko odpovedati legitimnosti, ki jo pridobijo z biološkim materinstvom.

Razkritje istospolne usmerjenosti staršem je bilo identificirano kot eno glavnih nalog, ki jih je treba doseči v procesu razkrivanja (Ben-Ari 1995, Ben-Ari, Efrat 2002, Borhek 1993, Cohen, Savin-Williams 1996, Merighi, Grimes 2000, Savin-Williams 1990, Savin-Williams, Rodriguez 1993). Čeprav so nekatere udeleženske v našem vzorcu poročale o skoraj takojšnjem sprejetju in podpori primarnih družin po razkritju, so druge poročale, da so njihove družine s težavo sprejele njihovo spolno usmerjenost. Kljub temu je bila odločitev za otroka skoraj vedno deležna podpore primarnih družin. Tudi družine, ki niso odobravale spolne usmerjenosti svojih hčerk, so navadno podprle njihovo odločitev za materinstvo in pokazale pozitivno spremembo v odnosu po rojstvu vnuka/vnukinje. Tako sta nosečnost in rojstvo biološkega vnuka pogosto pomenila pomembno spremembo v odnosu

staršev do hčerke, njene partnerke in novo ustvarjene družine.

Ko sem se razkrila kot lezbijka, mi je mama najprej rekla: Saj je ok, ampak vseeno si želim vnukov. Dejstvo, da sem načrtovala, da bom imela otroke in da bo ona postala babica, je bilo zanjo olajšanje. (Liat, bsm.)

Moji starši so me vedno učili sprejemanja drugih, sprejemanja različnih ljudi. Dokler to ni bilo v zvezi z njimi, je bilo vse čudovito: biti drugačen, biti temnopolt, biti bel, biti kristjan, biti homoseksualen ... Toda ko sem povedala, da živim z žensko, tega niso mogli sprejeti in v trenutku sem spoznala, da je bilo vse, kar so mi vedno govorili, nesmisel. Ko pa sem rodila njunega vnuka, se je njun odnos spremenil. Ko je moja partnerka rodila najinega starejšega otroka, se še nista mogla čustveno odpreti. A ko sem jaz rodila, jima je to pomagalo, da sta se odprla in se posledično naučila sprejeti moje izbire. (Orit, bsm.)

Želja starih staršev, da bi imeli vnuke, je navadno močnejša od njihovega nestrinjanja s spolno usmerjenostjo hčerke. Zato takrat, ko lezbična hčerka postane biološka mama, raven intimnosti med starši in njihovimi hčerkami pomembno zraste. Materinstvo so udeleženske doživljale kot zvečanje družbenega sprejemanja in legitimnosti svoje partnerske zveze. 15 od 16 udeleženk je menilo, da je okolici lažje sprejeti istospolno usmerjene matere kot lezbični par brez otrok.

Doživela sem radikalno spremembo v družbenem odnosu do partnerke in mene od trenutka, ko sva postali mami. Zdelo se mi je, da sva, ko sva postali družina z otroki, postali tudi legitimni par v izraelski skupnosti. Nisva bili več zgolj par, ki se običajno razume kot seksualen ali anarhističen. Čutila sem, da imeti otroka pomeni nekaj svetega v naši družbi, in kot posledica sem tudi jaz naenkrat postala nekaj pozitivnega. (Hagar, bsm.)

Istospolna usmerjenost in razmerje sta še vedno razumljena kot nekaj marginalnega, materinstvo pa je na splošno razumljeno kot

znak pridružitve večini. Ko lezbijka postane mama, se lahko drugi nanjo obračajo kot na mater namesto kot na koga, ki živi marginalni življenjski slog.

Okrog dvanajst (75 %) udeleženk je poročalo, da so jih starši kmalu po razkritju vprašali, ali načrtujejo, da bi imele otroke. Raziskave so pokazale, da so težave staršev pri sprejemanju spolne usmerjenosti svojih potomcev pomembno povezane z njihovimi strahovi, da bodo prikrajšani za vnuke (Ben-Ari 1995). Tako je za starše lezbične hčere dejstvo, da je mati, globoko odtehtalo dejstvo, da je lezbijka. Vnuki »kompenzirajo« spolno usmerjenost njihove hčere, otroci pa omogočijo lezbičnim mamam, da integrirajo lezbištvo z materinstvom, namesto da bi to dvojje videle kot nasprotujoči si realnosti. 14 od 16 (87,5 %) intervjuvank je povedalo, da so jih k materinstvu spodbujale njihove družine, vrh tega pa tudi širša družba. Po prehodu v starševstvo se je zdelo, da jih tudi drugi v družbi lažje sprejemajo.

Naša družba in celo lezbična skupnost sta imeli težave pri sprejemanju dejstva, da si nekatere ženske ne želijo postati biološke mame. Ko se te ženske odločijo, da bodo le socialne mame, jih vedno vprašajo: Kako to, da nočeš izkusiti biološkega materinstva, če pa imaš telesne danosti, da to narediš? Mislim, da je to lastnost izraelske družbe. V naši družbi je zaželeno, da vsaka ženska, ki ima biološko možnost, tudi rodi. V preteklosti večina lezbijk ni imela otroka. Danes bodo 30-letni lezbijki v paru vprašali: Torej, ali ne razmišljata o otrocih? Kdaj načrtujeteja postati starši? Še nista noseči? (Hagar, bsm.)

Kot kaže, so izraelske ženske spodbujane, da rodijo otroke tudi zunaj tradicionalnega družinskega okvira. Ko lezbijka postane mama, njena »splošna identiteta« mame prestopi njeno »marginalno identiteto« lezbijke. Številni intervjuji so pokazali, da je v izraelski družbi lažje biti mama v istospolni partnerski zvezi kot »le« istospolno usmerjena ženska. V tem pogledu izraelska lezbična skupnost odraža norme in vrednote o starševstvu, ki so enake vrednotam obče izraelske skupnosti. Izbira za opustitev biološkega materinstva je izjema ne

le v izraelski družbi, ampak tudi znotraj lezbične skupnosti – to je najbrž kulturno specifična lastnost izraelske lezbične skupnosti.

POSTARŠEVSKÉ IZKUŠNJE IN IZGRAJENI POMENI

Rojstvo prvega otroka v družini je prelomna točka v življenjskem ciklusu družine tako v raznospolnih kot v istospolnih družinah. V tem poglavju se bomo osredotočili na spremembe, ki jih doživljajo matere v istospolnih družinah po rojstvu prvega otroka. Ugotovitve lahko razdelimo v tri koncentrične kroge, ki predstavljajo tri prostore bivanja – osebni, partnerski in skupnostni.

Osebni vidiki. Vse udeležinke so dojemale proces nosečnosti in poroda kot skupen proces, čeprav niso bile vse fizično vključene v proces. Obe partnerki sta se skupaj odločili za nosečnost in skupni proces je omogočil socialni mami, da se počuti povezana z otrokom od prvih trenutkov nosečnosti.

Biti mama, ki ni rodila otroka, je edinstvena vloga. Doživljala sem starševstvo, čeprav nisem bila del fizičnih procesov. Kljub temu sem se počutila povezana z otrokom od prvega trenutka nosečnosti. Med vsakim ultrazvokom, ki ga je imela moja partnerka, sem videla posnetek otroka in ga čutila, kako se premika v njenem trebuhu, in tako sem bila z njim povezana od samega začetka. (Hagar, bsm.)

Vloga socialne mame je razmeroma nova vloga brez pravnih definicij dolžnosti ali odgovornosti. Dejstvo, da materinske dolžnosti v istospolnem paru niso samoumevne, materam omogoča, da oblikujejo lastno, enkratno definicijo materinstva.

Svojo vlogo moram pojasniti zdaj, ko pripovedujem zgodbo o mojem starševstvu. Moja vloga ni taka kakor očetovska vloga. Jaz sem Dada – to je moja vloga, to je moje ime. To je drugačna vloga, bolj zabavna. Ni mi *treba* biti kar koli. Sama oblikujem svojo vlogo – kaj *zame* pomeni biti njuna mama. Ampak nimam strukturirane vloge tako kot biološke mame. Nisem mama ali oče, zato imam možnost, da

oblikujem lastno vlogo in svoje mesto. Svoje starševstvo si sama izgradim in to vidim kot izziv. (Inbal, sm.)

Umanjkanje formalne strukturirane vloge morda daje socialnim materam priložnost in svobodo, da si izgradijo svojo starševsko vlogo glede na lastne definicije materinstva. Kljub temu umanjkanje biološke povezave z otrokom morda prinese nekatere negotovosti glede starševskih spretnosti. Čeprav so vse udeleženske delile svoje starševske obveznosti enakovredno, so nekatere socialne matere izrazile dvom glede svojih starševskih sposobnosti.

Na eni strani sem jaz njegova mama in nič ne more spremeniti tega dejstva. Na drugi strani pa v nekaterih situacijah čutim – če bi se mu kaj zgodilo kot posledica moje napake, ne bi mogla več živeti z njim kot njegova mama. Če bi moja partnerka naredila napako, bi zanj prevzela odgovornost. V nekaterih primerih se umaknem za trenutek in njej prepustim odločitev. V teh trenutkih nisem stoddosten starš. Kadar sem z otrokom, vztrajam, da so stvari po moje. Ampak ona je tista, ki je šla skozi fizični proces umetne oploditve in ona očitno skrbi za otroka, zato nekatere odločitve prepuščam njej. (Ronit, sm.)

Ta socialna mama deluje kot mati in deli vse starševske dolžnosti s svojo partnerko. Kljub temu se včasih v primerjavi s svojo partnerko počuti kot drugotna oseba kar se tiče odgovornosti in legitimnosti. Zato se v nekaterih okoliščinah umakne in napravi prostor za to, da biološka mama sprejme dokončno odločitev. Biološka vez naredi razliko, in to razliko prepoznavajo biološke in socialne matere. Tako odločitev istospolnih partnerk, da postaneta mami s pomočjo umetne oploditve, ustvari temeljno neenakost med partnerkama, ki ima čustvene in pravne posledice.

Težje je razdreti lezbično zvezo z otrokom kot raznospolno zvezo z otrokom. V nasprotju z raznospolnimi družinami lezbične družine nimajo družinskih sodišč, ki bi pomagale pri ločitvi. V najbolj bolečem trenutku v tvojem razmerju *moraš* prejeti svetovanje in se odločiti

za urnik, po katerem bodo otrocu videli obe bivši partnerki. Če je le ena partnerka biološka mama, ima veliko moči, medtem ko druga partnerka nima formalnih pravic. (Dana, bsm.)

V odsotnosti pravnega priznanja starševske vloge socialne matere nadaljevanje njenega odnosa z otrokom temelji na strinjanju biološke matere. Ta realnost podeljuje biološkim materam v istospolnih parih znatno moč nad njihovimi partnerkami in lahko med partnerkama prvič ustvari hierarhični odnos.

Partnerski vidiki. V nekaterih istospolnih parih lahko pomanjkanje družbeno dodeljenih spolnih vlog in odgovornosti ustvari občutek svobode in enakih možnosti za izbiro vlog, odgovornosti in identitet, glede na osebne potrebe in želje. Osebnosti lahko tudi določajo definicije vlog vsake partnerke v družini in lahko vplivajo na interakcijo vsake partnerke z vsakim od otrok.

Zgradili smo simetrični družinski model – obe sva rodili in otroci naju obe kličejo mama. Delitev dela razumeva kot enakovredno. Če pride do razlik, so te povezane z najinima različnima značajema. Razlike so tudi v enkratnem odnosu, ki ga ima vsaka od naju z vsakim otrokom. Vse svoje otroke imam enako rada, a z vsakim od njih imam drugačen odnos. Vsak od njih ima svojo osebnost in drugačno interakcijo z mano. To nima zveze s tem, ali sem otroka rodila ali ne. Ena najlepših stvari življenja v lezbični zvezi je, da ti družba ne nalaga, kaj naj bi bila vloga ene ali druge partnerke. (Hagar, bsm.)

Ta nepomembnost tradicionalnih spolnih vlog v družini morda ne vpliva le na dinamiko v paru, temveč tudi na slog starševanja. Večina udeleženk je izrazila upanje, da bi odraščanje v družini z dvema mamama naučilo otroke zanemarjati tradicionalne spolne vloge in razumeti vloge na bolj fleksibilen in manj stereotipen način.

Počneva tudi stvari, ki so tradicionalno razumljene kot moške. Hčerka lahko vidi, da jih obe počneva. Sporočilo njej je, da to niso nujno

moška opravila, da jih lahko počne tudi ona. Upam, da se bo naučila, da njene zmožnosti niso odvisne od njenega moškega, ampak od nje same. (Debra, bm.)

Kot je nakazano v zgornjem citatu, to pomeni veliko izkušnjo opolnomočenja za matere in družino kot celoto. Omogoča občutek samozadostnosti, ki je za družine tako zelo pomembna. V večini parov je ena partnerka rodila prvega otroka in druga drugega otroka v družini. Zato po rojstvu drugega otroka obe partnerki navadno delujeta kot biološki in socialni mami. Ta situacija navadno uravnesi partnerski odnos in partnerki spet postaneta bolj enaki kot različni.

RAZPRAVA

Rezultati raziskave pokažejo, da umanjkanje strukturiranega družinskega modela in primerne zakonskega priznanja istospolne družinske enote dveh partnerk pomeni, da mora vsaka lezbična družina izumiti svoj lasten model družine, materinstva in starševstva. Ker istospolna poroka v Izraelu ni legalizirana, je odločitev za skupno starševstvo pogosto prvo javno priznanje predanosti razmerju. Kot so nakazali mnogi pari v raziskavi, je pomembno, da takrat, ko se istospolni par odloči za starševstvo, o svojem odnosu tudi odkrito govori. K teoretskemu razumevanju družbene konstrukcije materinstva žensk v istospolnih skupnostih lahko prispevajo tri glavne teme, ki izhajajo iz raziskave. Dve od teh lahko veljata za večino zahodnih kultur, tretja pa je posebej relevantna za izraelski kontekst: 1) enakost med lezbičnima materama pred rojstvom otroka in po njem, 2) pomen zakonodaje in njena osrednja vloga v vsakodnevnih izkušnjah lezbičnih parov, ki so se odločili za skupno starševstvo, 3) dialektika med marginalnostjo in prilagojenostjo večinski družbi.

Enakost v razmerju pred rojstvom otroka je bila glavna tema v pripovedih intervjuvank. Kazala se je v njihovi delitvi moči in dela. Ta ugotovitev je skladna z ugotovitvami tistih raziskovalcev, ki so trdili, da je delitev dela in

odgovornosti bolj enakopravna in fleksibilna v istospolnih parih v primerjavi z raznospolnimi pari, saj vloge v istospolnih parih niso vezane na biološki spol. Posledica tega je, da so družbena pričakovanja glede spolnih vlog manj pomembna (Chan *et al.* 1998, Dunne 2000, Wilson 2000).

Po rojstvu prvega otroka se v istospolni partnerski zvezi dveh žensk ustvarita dva statusa, biološka in socialna mama, kar navado spremeni naravo partnerskega odnosa od enakovrednega do hierarhičnega. Glavna ugotovitev v pričujoči študiji je ta, da prehod v starševstvo skali prejšnjo partnersko enakost zaradi dveh razlogov. Prvič, le ena od partnerk je šla skozi psihosocialni proces nosečnosti in poroda. Drugič, pravni sistem daje socialni mami le omejene starševske pravice do biološkega otroka njene partnerke. Toda ker udeleženke tako cenijo enakost in pravičnost v svojih odnosih, vložijo veliko truda, da bi kljub prehodu v starševstvo spet pridobile občutek ravnovesja.

Udeleženke so uporabljale dve glavni strategiji za kompenziranje groženj njihovi enakosti. Prvič, večina parov se je odločila, da bosta obe partnerki noseči in bo tako vsaka imela možnost biti tako biološka kot socialna mama. Drugič, biološka mama je zagotavljala svoji partnerki polno starševsko legitimiteto na praktični ravni, kar pomeni, da so otroci odraščali v realnosti, ki je vključevala dve mami. Tretjič, odločile so se za uveljavljanje vseh možnih skrbniških pravic, ki jih priznava izraelsko pravo.

S temo enakosti je povezan tudi osrednji položaj pravnih vidikov v vsakdanjih izkušnjah istospolnih partnerk, ki sta se odločili za skupno starševstvo. Ker sostarševstvo dveh žensk v Izraelu ni pravno priznано, obstaja velika vrzel med tem, kako matere vidijo svoje istospolne družine in kako jih vidi pravni sistem. Vse udeleženke v našem vzorcu so sebe razumele kot enakovredne partnerke v dvostarševskih družinah. Kljub temu imajo v skladu z izraelskim pravom biološke mame status samskih žensk, njihove partnerke pa ne veljajo za matere in zato nimajo starševskih pravic. Ena od posledic te vrzeli je, da udeleženke raziskave čutijo, da morajo vplivati na

spremembe v pravnem sistemu, ki bi omogočil posvojitve za socialne mame ali priznanje starševstva takoj ob rojstvu otroka, kot je navada med raznospolnimi pari.

Tretja glavna tema, ki je morda še posebej relevantna za izraelski kontekst, vključuje dialektiko med marginalnostjo in prilagojenostjo večini. Empirični dokazi kažejo, da družina igra osrednjo vlogo v življenjih Izraelcev (Ben-Ari, Efrat 2002, Ben-Ari, Lavee 2004, Lavee, Katz 2003). Podatki iz intervjujev kažejo, da življenje v istospolni skupnosti in materinstvo nista konfliktni, temveč dopolnjuječi se stanji bivanja. Medtem ko je skupno življenje dveh žensk še vedno razumljeno kot marginalno v izraelski skupnosti, pa je materinstvo vrednoteno kot večinsko. Ko postanejo matere, se ženske, ki živijo v istospolnih partnerstvih, pridružijo večinskemu toku v družbi, v kateri živijo. Prehod v materinstvo omogoči družbeno sprejemanje nove družine in obeh partnerk. Udeleženke v tej raziskavi so pogosto menile, da je družba postala bolj sprejemljiva do njihovih istospolnih zvez, potem ko so dobile otroka. To je nekako tako, kot da bi normativni status materinstva kompenziral marginalni status istospolnega partnerstva. Ta ugotovitev je morda delna razlaga za to, da le ena od udeleženk ni želela postati biološka mama in da sta v eni od raziskav Ben-Ari in Efrat (2002) pokazali, da so vse udeleženke izrazile željo, da bi v prihodnosti postale mame. »Tradicionalna« podoba družine – dva starša in otroci – je tako globoko vpisana v izraelsko kulturo, da so ženske, ki živijo z ženskami, svojo prihodnost videle v kontekstu tradicionalne družine. Raziskovalki sta ta podatek interpretirali kot poskus udeleženk, da bi premostile vrzel med lastnim občutkom marginalnosti in različnosti in njihovo obvezo družinskemu okviru, ki je globoko vpisan v izraelsko večinsko kulturo in družbo. Zato so v pričujoči raziskavi primarne družine navadno podpirale odločitve njihovih hčerk za zanositev, čeprav niso odobravale njihovega življenjskega sloga. Rojstvo biološkega vnuka pogosto pomeni pomemben premik v odnosih strašev do hčerke, njene partnerke in nove družine.

SKLEP: PRAKSA IN PRIHODNJE RAZISKAVE

Ta raziskava lahko pomaga istospolnim parom, ženskam, psihoterapevtom in psihoterapevtkam, raziskovalcem in raziskovalkam, ustvarjalkam in ustvarjalcem politik in pravnemu sektorju pri razvijanju bolj izčrpnega in globljega razumevanja materinstva v istospolnih družinah. Analiza njihovih izkušenj, ki potujejo skozi različne stopnje procesov odločanja glede materinstva, kot tudi realnih dogodkov nosečnosti, rojstva in starševstva, lahko osvetli posebno situacijo mater v istospolnih družinah. Ker pričujoča študija razkriva tako univerzalne kot kulturno specifične vidike materinstva v istospolni družini, poudarja potrebo po prihodnjih raziskavah z vzorci različnih kulturnih ozadij in orientacij. S postavljanjem bolj razčlenjenih raziskovalnih vprašanj in izvajanjem bolj osredotočenih kliničnih intervencij bi lahko tako raziskovanje ponudilo bolj kompleksno razumevanje tega fenomena.

Prevedla Ana M. Sobočan

VIRI

- BEN-ARI, A. (1995), Coming-out: Dialectic of Intimacy and Privacy. *Families in Society*, 76, 1: 306–314.
- BEN-ARI, A., EFRAT, R. (2002), Narratives of Israeli Lesbian Adolescents' Coming-out: The Dialectic Between Experiences of Marginality and Mainstream Conformity. *Arete*, 26, 2: 46–56.
- BEN-ARI, A., LAVEE, Y. (2004), Cultural Orientation, Ethnic Affiliation, and Negative Daily Occurrences: A Multidimensional Cross-cultural Analysis. *American Journal of Orthopsychiatry*, 74, 2: 102–111.
- BORHEK, M. V. (1993), *Coming-out to Parents: A Two-Way Survival Guide for Lesbians and Gay Men and their Parents*. Cleveland, OH: Pilgrim (druga izdaja).
- BROWN, L. S. (2003), Relationships More Enduring: Implication of the Troxel Decision for Lesbian and Gay Families. *Family Court Review*, 41, 1: 60–66.
- CHAN, R. W., BROOKS, R. C., RABOY, B., PATTERSON, C. J. (1998), Psychological Adjustment among Children Conceived via Donor Insemination by Lesbian and Heterosexual Parents. *Child Development*, 69, 2: 443–457.

- CIANO-BOYCE, C., SHELLEY-SIRECI, L. (2002), Who is Mommy Tonight? Lesbian Parenting Issues. *Journal of Homosexuality*, 43, 1: 1–13.
- COHEN, K. M., SAVIN-WILLIAMS, R. C. (1996), Developmental Perspectives on Coming-out to Self and Others. V: Savin-Williams, R. C., Cohen, K. M. (ur.), *The Lives of Lesbians, Gays and Bisexuals: Children to Adults*. Fort Worth: Harcourt Brace (113–151).
- COWAN, C. P., COWAN, P. A. (1999), *When Parents Become Parents: The Big Life Change for Couples*. London: Erlbaum.
- CRESWELL, J. W. (1998), *Qualitative Inquiry and Research Design: Choosing among Five Traditions*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- DUNNE, G. A. (2000), Opting into Motherhood: Lesbians Blurring the Boundaries and Transforming the Meaning of Parenthood and Kinship. *Gender & Society*, 14, 1: 11–35.
- FEINBERG, M. E. (2002), Coparenting and the Transition to Parenthood: A Framework for Prevention. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 5, 3: 173–195.
- HADAR-EDEN, I. (2005), The Legal Recognition and Rights of same Sex Families in Israel. Paper presented at a conference of the Faculty of Social Welfare, University of Haifa: »Same Sex Families: Legal, Communal, and Familial Aspects«.
- HEQUEMBOURG, A. L., FARRELL, M. P. (1999), Lesbian Motherhood: Negotiating Marginal – Mainstream Identities. *Gender & Society*, 13, 4: 540–557.
- LAVEE, Y., KATZ, R. (2003), The Family in Israel: Between Tradition and Modernity. *Marriage and Family Review*, 35, 1/2: 193–217.
- LUTZ, W. J., HOCK, E. (2002), Parental Emotions Following the Birth of the First Child: Gender Differences in Depressive Symptoms. *American Journal of Orthopsychiatry*, 72, 3: 415–421.
- MERIGHI, R. J., GRIMES, M. D. (2000), Coming-out to Families in Multicultural Context. *Families in Society*, 81, 1: 32–41.
- MUZIO, C. (1993), Lesbian Co-Parenting: On Being/Being with the Invisible (M)other. *Smith College Studies in Social Work*, 63, 3: 215–229.
- PATTERSON, C. J. (1995), Families of the Lesbian Baby Boom: Parents' Division of Labor and Children's Adjustment. *Developmental Psychology*, 31, 2: 115–123.
- PATTON, M. Q. (2002), *Qualitative Research and Evaluation Methods*. Thousand Oaks, CA: Sage (tretja izdaja).
- PISTRANG, N., PICCIOTTO, A., BARKER, C. (2001), The Communication of Empathy in Couples during the Transition to Parenthood. *Journal of Community Psychology*, 29, 6: 615–636.
- POLKINGHORNE, D. E. (1989), Communication of Results: The Qualitative Research Report. *Methods*, 3, 1: 63–85.
- RUBLE, D. N., FLEMING, A. S., HACKEL, L. S., STANGOR, C. (1988), Changes in the Marital Relationship during the Transition to First Time Motherhood: Effects of Violated Expectations Concerning Division of Household Labor. *Journal of Personality and Social Psychology*, 55, 1: 78–87.
- SAVIN-WILLIAMS, R. C. (1990), *Gay and Lesbian Youth: Experiences and Identity*. Washington, DC: Hemisphere.
- SAVIN-WILLIAMS, R. C., RODRIGUES, R. G. (1993), A Developmental, Clinical Perspective on Lesbian, Gay Male and Bisexual Youth. V: Gullotta, T. P., Adams, G. R., Montemayor, R. (ur.), *Adolescents' Sexuality: Advances in Adolescent Development*. Newbury Park, CA: Sage (77–101).
- STACEY, J., BIBLARZ, T. J. (2001), (How) Does the Sexual Orientation of Parents Matter? *American Sociological Review*, 66, 3: 159–183.
- STIGLITZ, E. (1990), Caught Between Two Worlds: The Impact of a Child on Lesbian Couple's Relationship. *Women & Therapy*, 10, 1/2: 99–116.
- WILSON, C. M. (2000), The Creation of Motherhood: Exploring the Experience of Lesbian Co-Mothers. *Journal of Feminist Family Therapy*, 12, 4: 21–44.
- YONAI, (1998), The Law Toward Homosexuality: Between History and Sociology. *Law and Government*, 4: 531–586 (in Hebrew).